

A szabványosítással kapcsolatos előzetes munkálatok a NAVA projektben

Berke Barnabásné

2001 decemberében készült el a NAVA projekt előkészítésének keretében az **„Audiovizuális dokumentumok regisztrálása, nyilvántartása terén alkalmazott szabványok és szabályzatok áttekintő elemzése”** c. összefoglaló dolgozat, amelynek bevezető részéből fontosnak tartjuk a következők kiemelését:

„A digitális technikában bekövetkezett új fejlemények jelentős és gyors változásokat eredményeztek a zenei, a film-, a videó- és a hangfelvételek előállítására és közvetítésére terén. Ezek az ún. tartalom-iparágak tevékenyen foglalkoznak a hagyományos előállítási és terjesztési módszerek hasznosításával a megváltozott körülmények között, és elkötelezettek az új információs és kommunikációs technológia alkalmazására a gyártásban, a tárolásban és a közvetítésben egyaránt. Az új technológia és az új versenyhely-

zet az egész, széles értelemben vett iparágat új üzleti modellek kifejlesztésére kényszeríti, ha meg akarja tartani, sőt erősíteni kívánja saját szerepét a piacon. Az új technológiai és gazdasági környezetben az infrastruktúra kulcsfontosságúvá vált a stratégiai helyzet meghatározásához. Többé nem elégséges az infrastruktúrát egyetlen iparág követelményeinek megfelelően alakítani, hanem egyre nagyobb mértékben figyelembe kell venni az információs/kommunikációs ipar valamennyi szektorát, ami globalitást jelent mind a tervezésben, mind az alkalmazás területén. Ebben az összefüggésben a szabványosítás sokkal nagyobb jelentőségűvé válik.

Az új multimédia infrastruktúra egyik fontos eleme, szabványos eljárások kialakítása a digitális művek azonosítására és leírására. A hagyományos kiadói és hangfelvétel előállító iparban évtizedek óta

alkalmaznak szabványos azonosítókat a termékek terjesztésének és az üzleti nyilvántartások vezetésének támogatására. A digitális tartalom hálózati továbbításához egyre nagyobb szükség van hatékony és megbízható mechanizmusokra nemcsak a termék, hanem az abban megtestesülő szellemi tulajdon azonosítása érdekében is.

A fent leírtak következtében felgyorsult a szabványosítási tevékenység részben az azonosító számrendszerek és kódok kidolgozásában, részben a digitális műveket azonosító, ún. leíró adatok meghatározásában. Nincs azonban olyan hatályos és korszerű nemzetközi szabvány vagy szabályzat, amelynek tárgya kifejezetten az audiovizuális dokumentumok bibliográfiai leírása lenne.”

A normatív dokumentumok áttekintése

Az összefoglaló elemzés kitért a jelenleg ismert és még kidolgozás alatt lévő nemzetközi (ISO) szabványok ismertetésére, valamint azokra a normatív dokumentumokra, amelyeket többé-kevésbé már alkalmaznak a fejlett hálózati infrastruktúrával bíró országokban, illetve hazai feldolgozó műhelyekben. Többek között a következő dokumentumokat vetjük számba:

ISAN ISO 15706:2002 – Information and Documentation – International Standard Audiovisual Number

Magyarul: Audiovizuális művek nemzetközi szabványos azonosító száma.

V-ISAN ISO/WD (Working Document) 20925-1 – Information and Documentation – Version identifier for audiovisual works (V-ISAN) – Part 1 : Format and use) 2001-11-21.

Magyarul: Az audiovizuális művek verzióinak (változatainak) azonosítója.

A V-ISAN 20925-2 ISO szabvány az azonosító regisztrációs eljárásának szabályait fogja tartalmazni. **ISO/DTR (Draft Technical Report) 21449 – Content delivery and Rights Management – Functional Requirements for Identifiers and Descriptors for Use in the Music, Film, Video, Sound Recording and Publishing Industries.**

Magyarul: Tartalom közvetítés és tulajdonjogok kezelése – Azonosítók és deskriptorok működési követelményei a zenei, a film-, a videó- és a hangfelvételek terén a kiadói szférában.

ANSI/NISO Z 39.85-2001 The Dublin Core Metadata Element Set. Az amerikai szabványt az Amerikai Nemzeti Szabványosítási Intézet (American National Standards Institute, Bethesda, Maryland, U.S.A.), 2001. szeptember 10-én helyezte hatályba.

ISO/IEC JTC1/SC2/WG11 Coding of Moving Pictures and Audio : International Standard Identifiers for Use in the Music, Film, Video, Sound Recording, and Publishing Industries: Joint Response to the MPEG Call for Proposals for Digital Item Identification and Description.

Magyarul: Audiovizuális anyagok kódolása : Nemzetközi szabványos azonosítók használata a zenei, film-, videó- és hangfelvétel, valamint a kiadói iparban: együttes válasz az MPEG javaslatára a digitális anyagok azonosítására és leírására.

MSZ 3424-10 : 1992 Bibliográfiai leírás. Videodokumentumok

Mivel a szabvány 1992-ben készült, természetesen nem tartalmaz a hálózaton vagy digitalizált formában archivált audiovizuális dokumentumok leírására vonatkozó előírásokat. Mindazonáltal, ma is iránymutatónak véljük a videodokumentumok alapvető bibliográfiai adatainak megválasztására és leírására. Digitalizált dokumentumok esetében a KSZ/2-vel kombinálva jól hasznosítható. Az adatelemek a Dublin Core szerkezetben is elhelyezhetőek.

KSZ/2 Bibliográfiai leírás. Elektronikus dokumentumok / közreadja a Könyvtári és Szakirodal-

mi Tájékoztatási Szabványosítási Bizottság.- [Budapest] : OSZK, 2000.

A szabályzat valamennyi elektronikus formában megjelent dokumentum bibliográfiai leírására tartalmaz előírásokat, így ezek figyelembe vehetők az audiovizuális dokumentumok leírása esetében is. Kétségtelen, hogy számos, az audiovizuális dokumentumok speciális adatainak leírására nem ír elő részletes szabályokat, de ezekkel a szabályzat kiegészíthető az MSZ 3424-10 alapján.

Videodokumentumok katalógizálása : házi szabályzat : kézirat. – 1.2 változat. – Budapest : OSZK Kortörténeti Különgyűjtemény, 1995.

A házi szabályzat az OSZK videódokumentumainak leírására készült az OSZK számítógépes integrált rendszerében (DOBIS/LIBIS, ma NEKTÁR/AMICUS), és alapul szolgál a mozgóképek, ill. az audiovizuális dokumentumok HUNMARC formátumban való feldolgozásához.

A Szabad-Európa Rádió dokumentumainak katalógizálása : házi szabályzat : kézirat. – 2.0 változat. – Budapest : OSZK Informatikai Igazgatóság, 2001.

KSZ/4.1 HUNMARC. A bibliográfiai rekordok adatszere formátuma / közreadja a Könyvtári és Szakirodalmi Tájékoztatási Szabványosítási Bizottság. – [Budapest] : OSZK, 2002.

Az elemzés során megállapítottuk, hogy sem a nemzetközi gyakorlatban, sem Magyarországon nincs még egyetlen olyan, kizárólag az audiovizuális dokumentumok számbavételére (és visszakeresésének elősegítésére) vonatkozó szabvány/szabályzat, amelyet változtatás nélkül fel lehetne használni a NAVA tervezett gyűjtőkörébe tartozó dokumentumok adatainak leírására, ugyanakkor vannak olyan minták, melyeknek felhasználásával összeállítható ilyen szabályzat, és melynek alapján megkezdhető a munka.

Ajánlások

Végül ugyanebben a dokumentumban a megfelelő szabályzat kidolgozására és az azzal kapcsolatos eljárásokra/teendőkre ajánlásokat fogalmaztunk meg. Ezek szerint szükségesnek látjuk:

☞ A Dublin Core metaadat együttesre vonatkozó szabályzat magyarra fordítását.

Indoklás: Úgy véljük, leghelyesebb az audiovizuális művek (dokumentumok, produkciók) – különös tekintettel a sugárzott (rádió és televízió) adásokra – esetében, illetve az elektronikus formában, csak az interneten elérhető dokumentumok esetében, ha a kötelepéldánnyal egyidejűleg a beszolgáltató (előállító, közreadó, közrebo csátó) személy/testület látja el a dokumentumo(ka)t az ún. metaadatokkal (legfontosabb katalógusadatokkal), lehetőleg a nemzetközileg használt Dublin Core előírásait alkalmazva. Erről leghelyesebb, ha jogszabály rendelkezik. Az viszont a kötelepéldányt fogadó (archiváló) szervezet feladata, hogy a metaadatok közzlésére vonatkozóan szabályzato(ka)t bocsásson a beszolgáltató rendelkezésére.

A Dublin Core rövidesen ISO szabványként jelenik meg, ami azt jelenti, hogy honosítása megrendelhető a Magyar Szabványügyi Testülettől, tehát MSZ-ként országos szabvánnyá válhat.

☞ Az ISAN szabvány honosítását és a rendszer bevezetését, valamint igény esetén a hazai audiovizuális művek ISAN-nal való ellátását. Ez nemcsak a gyártók és forgalmazók, hanem a műveket archiváló és szolgáltató szervezet érdeke is. Az ISAN ugyanazt a szerepet tölti be az audiovizuális művek esetében, mint az ISBN a könyvek-nél, az ISSN az időszaki (folytatódó) kiadványoknál vagy az ISMN a kottáknál.

☞ Authority fájlok létrehozását a számbavételhez és a visszakereséshez szükséges adatelemek egységes formában való leírása érdekében (személy-

nevek, testületi nevek – beleértve a közreadókat, kiadókat –, földrajzi nevek, egységesített címek).

- ⑥ Tárgyszórendszer alkalmazását: ez történhet már meglévő tézaurusz alapján, valamint nagyvonalú osztályozásra felhasználható a 2001. dec. 10-én kelt „Országos Rádió és Televízió Testület pályázati felhívástervezete” (Kulturális Közlöny 25. sz.-ban megjelent melléklet p. 1328–1333.) osztályozási rendszer alapján.
- ⑥ A munka, illetve a projekt megalapozásához ajánljuk még az amerikai Council on Library and Information Resource (Washington, DC) által megjelentetett dokumentum „The evidence in hand : report of the task force on the artifact in library collections / Stephen G. Nichols, Abby Smith. – Washington, D.C. : CLIR, 2001” megfelelő fejezeteinek: 3.3. Audiovisual, 3.3.1 Sound and Light as Artifact, 3.3.2 Still images, 3.3.3 Moving images, 3.3.4 Recorded sound, 3.3.5 Broadcast media, 3.4. Digital, 3.4.4 Born-digital materials fordítását és az ajánlások figyelembevételét.

Szabályzattervezet kidolgozása

A NAVA Szabványosítási munkacsoportja 2002. augusztus végére kidolgozta „A metaadatok megadásának szabályzata a NAVA-ban archivált dokumentumok számára” c. szabályzattervezetet, amely egy részletes bibliográfiai leírási és tételszerkesztési szabályzat alapjául szolgál.

A szabályzattervezet tárgya és bevezetése a következőket foglalja össze:

„E szabályzat tárgya azon metaadatok meghatározása, amelyek az elektronikusan tárolt audiovizuális dokumentumok leírására és azonosítására szolgálnak. Ezen adatok közül a kötelezőket a köteles példánnyként szolgáltatott dokumentumokkal együtt

kell az előállítónak, szolgáltatónak az audiovizuális archívumok számára megadni. A dokumentumokat őrző, nyilvántartó, azokról tájékoztatást nyújtó és azokat a nyilvános könyvtári rendszerben szolgáltató archívum – feladatának teljesítése érdekében – a köteles példánnyal együtt megadott adatokat kiegészítheti és saját adatbázis-kezelő rendszerébe konvertálhatja.

Az e szabályzatban előírt adatok egy részének megadásáról (megválasztásáról, közlés módjáról) különböző hazai és nemzetközi, főként könyvtári, bibliográfiai, szakirodalmi tájékoztatási szabványok, szabályzatok rendelkeznek.”

Mindenekelőtt fontosnak tartjuk a területen szerepet játszó fogalmak felsorolását és meghatározását. Törekszünk arra, hogy az eltérő, de szempontunkból azonos jelentésű kifejezések között kapcsolatot teremtsünk, és gyakran megadjuk az eredeti angol nyelvű terminusokat a nyomon-követhetőség, illetve a későbbi munka megkönnyítése érdekében. E cikk keretében nem soroljuk fel mindazon meghatározásokat, amelyeket más típusú dokumentumokra vonatkozó leírási szabványok/szabályzatok is tartalmaznak, és természetesen érvényesek az audiovizuális dokumentumok számbavételénél.

Fogalom meghatározások

Alkotás → mű

Alkotó → Létrehozó

Audiovizuális dokumentum: (mű, munka, dokumentum) (audiovisual work): tartalmi egységet képező képi és/vagy hanganyag.

Megjegyzés: az audiovizuális dokumentum eszközök használatával látható és/vagy hallható, tekintet nélkül annak eredeti vagy későbbi hordozójára.

Audiovizuális műsorszám: a nyilvánosság számára közvetített hang vagy kép, illetve ezek összekapcsolódó – zárt egységet alkotó, vagy önálló részek-

ből zárt egységbe szerkesztett – együttese, amelyet egyedileg megjelölő főcím vagy szükség szerint más megkülönböztető jelzés jelöl, illetőleg amelynek az időbeli kezdetét és befejeződését – az elejét, illetve a végét – jelző közlés határolja.

Audiovizuális sorozat: önálló epizódokból vagy részekből álló dokumentum, amelynek összetevői kapcsolatban állnak egymással és általában az egész sorozatot összefoglaló közös címük van.

Dátum: a hozzáférhetőség időpontja, ami megegyezhet a készítés idejével.

Megjegyzés: nem tévesztendő össze a kiadás, gyártás idejével, még kevésbé az idő vonatkozással (→ Tér-idő vonatkozás). Nem biztos, hogy a készítés, gyártás (felvétel) ideje megegyezik a hozzáférhetőség idejével. Ez az időpont főképpen hozzáférhetőség (adás/sugárzás) időpontjának megjelölése. A dátum lehet a létrehozás ideje, az érvényesség, a hozzáférhetőség, és a visszavonás ideje.

Fiktív cím: a címmel nem rendelkező dokumentum számára megállapított (konstruált) cím.

Megjegyzés: Ha egy dokumentumnak nincs címe, csak megjelenített vagy elhangzó szövege, e szöveget kell teljes vagy rövidített formában főcímként leírni. A szöveg tartalmának fontos részeit, mint például termékek vagy szervezetek neveit, események nevét, helyét, idejét változatlanul meg kell tartani a címben.

Több, cím nélküli, de összetartozó dokumentum esetén a megjelenített, elhangzott szövegek alapján kell a dokumentumot leírni, megadva egy rájuk jellemző megfelelő nyelvű és írásrendszerű, a leírás készítője által alkotott főcímet. Ha a dokumentumnak nincs szövege, a megállapított főcím megadható a nyilvántartás nyelvén (esetünkben magyarul).

ISAN (International Standard Audiovisual Number): audiovizuális mű nemzetközi szabványos azonosító száma.

Kiadó: az a természetes vagy jogi személy, vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági tár-

ság, aki/amely anyagi és/vagy irányítási, igazgatási felelősséget vállal a dokumentum nyilvánosságához közvetítéséért.

Kiterjedés (coverage): → Tér-idő vonatkozás

Közreadó: az a természetes vagy jogi személy, vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság, aki/amely a dokumentum szellemi (szakmai, tudományos, irodalmi, művészi stb.) tartalmáért felelős (→ még: Közreműködő, Szerkesztő, Létrehozó).

Közreműködő (contributor): az a természetes vagy jogi személy, vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság, aki/amely a dokumentum szellemi (szakmai, tudományos, irodalmi, művészi stb.) tartalmának létrehozásában az alkotó(k)hoz képest másodlagos (alárendelt, illetve járulékos) szerepet tölt be (például: filmszerkesztő, forgatókönyvíró, narrátor).

Létrehozó (creator): az a természetes vagy jogi személy, aki/amely a dokumentum vagy annak fő része szellemi (szakmai, tudományos, irodalmi, művészi stb.) tartalmának alkotója, aki/amely e tartalomért elsősorban felelős (író, rendező, zeneszerző, művész, előadó, szereplő stb.) és akinek a tartalomhoz fűződő jogait a szerzői jog védi (→ még Közreadó, Közreműködő, Szerkesztő).

Megjegyzés: Az audiovizuális művek esetében – ahogyan az a felhasznált irodalom alapján nyilvánvalóvá vált –, a szerzőség nem állapítható meg egyértelműen, mivel a mű csapatmunka eredménye. A felhasználó szempontjait kell figyelembe venni akkor, amikor alkotó(k)nak vagy közreműködő(k)nek minősítünk természetes vagy jogi személyeket. A lényeg az, hogy a számbavétel során mindazon neveket megadjuk, amelyek a keresés szempontjából relevánsak.

Metaadatok: az elektronikus formában tárolt dokumentumok leírásához és azonosításához szükséges adatok sora.

Megjegyzés: egyszerűbben, a távoli hozzáférésű elektronikus dokumentumok katalógusadatai.

Mű (product): termék, amely alkotás eredményeképpen jött létre. Ide tartoznak: monografikus és folytatódó kiadványok, hangfelvételek, film- és videofelvételek, multimédia-alkotások, stb., akár közbenső, akár végleges formájukban. A mű lehet: egyetlen egységből álló mű, részmű vagy több alkotást magába foglaló mű.

Összetett audiovizuális mű (munka, dokumentum): olyan mű, amely egy vagy több más audiovizuális művet vagy audiovizuális művek részét tartalmazza.

Példák:

- játékfilm, amely rajzfilmek részeit vagy más klipeket tartalmaz;
- televízió műsor, amely korábban gyártott játékfilmből, televízió sorozat részeiből vagy más audiovizuális művekből áll.

Producer: az a személy vagy testület, aki vagy amely a dokumentum létrehozásáért anyagi felelősséget vállal, és magát az audiovizuális dokumentumban vagy annak külső adatforrásában producerként nevezi meg.

Szerkesztő: az a természetes vagy jogi személy, aki/amely a dokumentum szellemi (szakmai, tudományos, irodalmi, művészi stb.) tartalmának összeállításáért felelős (főszerkesztő, felelős szerkesztő, szerkesztő, összeállító) és akinek a tartalomhoz fűződő jogait esetenként szerzői jog védi (→ még: Közreadó, Közreműködő, Létrehozó).

Szerző → Létrehozó

Tér-idő vonatkozás (coverage): földrajzi (térbeli) nevek vagy időbeli adatok (időhatárok), amelyekre a dokumentum vonatkozik (amelyeket magába foglal).

Verzió (audiovizuális műé): elemek együttese, amelyek változást eredményeznek az audiovizuális mű tartalmában.

Megjegyzés: Bármely változtatás, amely az (eredeti) audiovizuális mű tartalmát érinti (pl. a művészi tartalmat, a nyelvet, a szerkesztést vagy a műszaki formátumot), új verziót eredményez és a használat szempontjából egyedi verzió-azonosító, V-ISAN kiutalását teheti szükségessé.

Videodokumentum (az MSZ 3424-10 szerint): műanyag lapon, szalagon stb. rögzített kép és hang, amely elektronikusan tehető láthatóvá és hallhatóvá.

Megjegyzés: A videodokumentum egy vagy több, gyakran közös borítóban lévő fizikai egységből állhat, és szöveges melléklettel egészülhet ki. Legfontosabb fajtái: videolemez, videoszalag, videokazetta.

A Dublin Core

A Dublin Core Metadata Initiative (DCMI = Dublin Core Metaadat Kezdeményezés) Igazgatósága az OCLC Kutatási és Speciális Projekt Irodája keretében működik, amely a szabályzat gondozásáért felelős. (URL: <http://dublincore.org/>).

A szabvány előszava leírja annak eredetét, amely 1995-re nyúlik vissza, amikor is könyvtárosok, elektronikus források szakértői, tartalom-szolgáltatók gyűltek össze, hogy megállapodjanak egy könnyen érthető és alkalmazható forrás-leíró szabályzatban bármely tudományág területén. Az érdeklődés folyamatosan nőtt a DCMI iránt és mára több mint 20 nyelvre fordították le dokumentumait, amelyeket átvett a CEN/ISSS (Európai Szabványosítási Tanács/Információs Társadalom Szabványosítási Rendszere) és hivatalosan foglalkozik vele a WWW Konzorcium és a Z39.50 szabvány. A Dublin Core-nak (a továbbiakban: DC) egyszerre vannak erősségei és gyenge pontjai. A metaadatok létrehozásának egyszerűsége csökkenti a költséget és elősegíti az együttműködést, de nem jelent megoldást minden jelentésmegjelölési és funkcionális kö-

vetelmény kielégítésére. Ugyanakkor mindezekkel kiegészíthető és összeegyeztethető, azaz kiinduló alapként szolgál a teljesebb körű leírások elkészítéséhez. A metaadat elemek beilleszthetők a MARC formátumú rekordokba. A DC HTML-ben és XML-ben egyaránt címkézhető 15 adatelemet tartalmaz. Az elemek mindegyike szabadon választható és **ismételhető**, sorrendjük nem meghatározott, de az általános érthetőség céljából kötött szókészlet

alkalmazása szükséges. Az elemek jelentését minősítőkkal lehet finomítani.

A metaadatok táblázata

A táblázat a Dublin Core szabályzatban előírt, a dokumentumokkal kapcsolatos adatokat tartalmazza, azok magyar és angol nyelvű megnevezésével, meghatározásával, kötelezőségével és ismételhetőségével.^{1,2} Az adatok sorrendje a táblázatban: kötelező, feltételesen kötelező, illetve megengedett adatok.

Adat-elem	Magyar megnevezés	Angol megnevezés	Meghatározás	Magyarázat	Kötelezőség	Ismételhetőség
1.	Cím	Title	A dokumentumban szereplő szó, kifejezés vagy egyéb jelcsoport, amely a dokumentum megnevezésére szolgál.	Kitüntetett szerepe van a főcímnak, illetve az egységesített címnek, amelyek nem ismételhetők. Valamennyi további cím ismételhető (pl. alcím, párhuzamos cím, címváltozat).	K	I
2.	Téma	Subject	A dokumentum tartalmát leíró tárgyszavak, illetve kifejezések vagy osztályozási jelzetek.	A dokumentum tartalmát leíró kulcsszavak, kifejezések vagy osztályozási jelzetek. Ajánlatos előírt tárgyszójegyzék (tézaurusz) vagy hivatalos (szabványos) osztályozási rendszer (pl. az ETO) használata	K	I
3.	Kiadó	Publisher	Az a természetes vagy jogi személy, vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság, aki/amely anyagi és/vagy irányítási, igazgatási felelősséget vállal a dokumentum nyilvánosságához közvetítéséért.	A dokumentum kiadójának a neve.	K	I
4.	Dátum	Date	A dokumentumhoz kapcsolódó események dátuma.	A dokumentum létrehozásával, nyilvánosságához közvetítésével kapcsolatos időpont. Megadása az ISO 8601 előírásai szerint ajánlatos.	K	I

Adat- elem	Magyar meg- nevezés	Angol meg- nevezés	Meghatározás	Magyarázat	Köte- lező- ség	Ismé- telhe- tőség
5.	Típus	Type	A dokumentum típusát, műfaját, általánosabb sajátosságait jelölő kifejezés.	Általános kifejezés, amely a funkciót, dokumentumtípust, a gyűjteményes forráson belüli szintet nevezi meg. A dokumentum fizikai (digitális) megjelenítésének megnevezését a „Formátum” adatelemben kell megadni. Ajánlatos egységes kifejezések (kódszótár) használata.	K	I
6.	Formá- tum	Format	A dokumentum megjelenésének formája és megjelenítésének módja, eszköze.	A dokumentum megjelenésének (manifesztációjának) megnevezése. Ide tartozik: a médium, adathordozó fajtája és terjedelme (mérete), a hozzáférés módja, a működési követelmények (szoftver, hardver vagy egyéb, a dokumentum használatához szükséges eszközök, az elérés lejáratí ideje). Ajánlatos egységes kifejezések (kódszótár) használata.	K	I
7.	Azonosító	Identifier	A dokumentumot egyértelműen azonosító kód.	Ajánlatos a dokumentum azonosítása hivatalosan elismert kóddal, amilyen többek között az Egységes Forrás Azonosító (URI=Uniform Resource Identifier), a Digitális Objektum Azonosító (DOI=Digital Object Identifier), a Könyvek Nemzetközi Szabványos Azonosító Száma (ISBN=International Standard Book Number). Ezek hiányában egyéb azonosító(ka)t (pl. leltári szám, raktári jelzet és egyéb nyilvántartási szám/jelzet) kell megadni.	K	I
8.	Létrehozó	Creator	Az a természetes vagy jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság, aki/amely a dokumentum vagy annak fő része szellemi tartalmának alkotója, aki/amely e tartalomért elsősorban felelős.	A szellemi (szakmai, tudományos, irodalmi, művészi stb.) tartalom létrehozójának a neve.	FK	I

Adat- elem	Magyar meg- nevezés	Angol meg- nevezés	Meghatározás	Magyarázat	Köte- lező- ség	Ismé- telhe- tőség
9.	Forrás	Source	Hivatkozás a leírt dokumentum forrásául szolgáló dokumentumra.	A leírt dokumentum részben vagy egészben származhat egy másik dokumentumból. A hivatkozásban ajánlatos megadni a forrás hivatalos azonosítóját.	FK	I
10.	Nyelv	Language	A dokumentumban előforduló szövegek nyelve.	Az ISO 639 háromjegyű azonosító kódja. Megfelelője magyarországi használatra az MSZ 3400-2001	FK	I
11.	Jogok	Rights	Adatok a dokumentum felhasználásával kapcsolatos jogokról és a hungarikum fajtájáról (területi, személyi, nyelvi, tartalmi).	Jogkezelésre vonatkozó adatok, amelyek kiterjedhetnek a szellemi, szerzői és különböző tulajdonosi jogokra. Ha a jogtulajdonos(ok)ra való adatelem hiányzik, feltehetően a forrásra nem vonatkozik ilyen adat. A hungarikum minősítést kóddal kell jelölni.	FK	I
12.	Tartalmi leírás	Descrip- tion	A dokumentum tartalmának összegző leírása.	Szabad szöveges összefoglalás, kivonat, tartalomjegyzék.	M	I
13.	Közre- működő	Contri- butor	Az a természetes vagy jogi személy, vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság, aki/amely a dokumentum szellemi tartalmának alkotásában részt vesz, és a létrehozóhoz képest alárendelt, illetve járulékos szerepet tölt be, illetve aki/amely a dokumentum valamely járulékos részének létrehozója.	A szellemi (szakmai, tudományos, irodalmi, művészi stb.) tartalom létrejöttéhez hozzájáruló(k) neve.	M	I
14.	Kapcsolat	Relation	Hivatkozás a dokumentummal kapcsolatos másik dokumentumra.	A hivatkozásban ajánlatos megadni a kapcsolódó dokumentum hivatalos azonosítóját.	M	I
15.	Tér-idő vona- tkozás	Coverage	A dokumentum tartalmának térbeli vagy időbeli vonatkozásai.	Földrajzi (térbeli) nevek vagy időbeli adatok(időhatárok), amelyekre a dokumentum vonatkozik (amelyeket magába foglal). Ajánlatos földrajzi nevek tézauruszának használata, illetve az időhatárok megadása számokkal kifejezve.	M	I

Jelmagyarázat a kötelezőséghez:

K = kötelező; FK = feltételesen kötelező; M = megengedett

Valamennyi adatelem szerepel a HUNMARC³ megfelelő mezőjében, almezőjében.

A metaadatok megválasztásával, adatforrásaival, leírásuk módjával a szabályzat tervezet általános előírásai és rendelkező része foglalkozik.

Más, fontos szabványok

A dokumentumoknak az archívum(ok)ban történő teljes bibliográfiai leírására érdemes figyelembe venni az *MSZ 3424/9-1988 Bibliográfiai leírás. Hangdokumentumok*, valamint az *MSZ 3424/10-1992 Bibliográfiai leírás. Videodokumentumok* hatályos magyar szabványok, illetve az ezeket majd felváltó KSZ-ek (Könyvtári és Szakirodalmi Tájékoztatási Szabályzat) előírásait.

Érdemes figyelembe venni még az Országos Széchényi Könyvtárban kidolgozott, belső használatra szánt „*Videodokumentumok katalógizálása. Házi szabályzat, 1995*” c. dokumentumot, különös tekintettel a több részben megjelent eseti dokumentumok tételkapcsolatainak létrehozásához.

A távoli hozzáférésű elektronikus dokumentumok adatainak megadására alapvető szabályzat a *KSZ/2-2000 Bibliográfiai leírás. Elektronikus dokumentumok*, az időszaki kiadványokéra (folytatódó dokumentumok) a *KSZ/3-2002 Bibliográfiai leírás. Időszaki kiadványok*.

A besorolási adatok megadásához az *MSZ 3440 szabványcsalád* előírásait kell alkalmazni.

A tételszerkesztéshez (a besorolási adatok megválasztásához) az *MSZ 3423-1* és az *MSZ 3423-2* szabvány előírásait értelemszerűen kell figyelembe venni.

A szabályzattervezet bemutatása

A szabályzattervezet foglalkozik az adatközlés tárgyával, amely eseti dokumentumnál lehet:

- ☞ egyetlen egységből álló dokumentum,
- ☞ több egységből álló dokumentum valamelyik része (egysége),
- ☞ több egységből álló dokumentum egésze,
- ☞ több egységből álló dokumentum részeinek (egységeinek) egy csoportja,
- ☞ a dokumentum részét képező valamely fejezet, azaz részdokumentum.

Időszaki (folytatódó dokumentum) esetében lehet:

- ☞ a dokumentum egésze,
- ☞ a dokumentum bármely részegysége,
- ☞ a dokumentum részegységeinek egy csoportja,
- ☞ a dokumentum valamely részegységében közzétett fejezet, azaz részdokumentum, amely önálló dokumentum egyben.

Leírja a dokumentumok közötti kapcsolatokat, amely szerint az lehet: két vagy több dokumentum, illetve a bennük foglalt művek egyenértékű vagy hierarchikus kapcsolata. Minden, az adatközlés tárgyát képező dokumentumról önálló adatsort kell megadni. Az egymással kapcsolatban lévő dokumentumok (a bennük foglalt művek) között kapcsolatot kell biztosítani.

A gyűjteményes dokumentumról önálló (összegző) adatsort kell készíteni, amely adatsor a gyűjteményt alkotó dokumentumoknak csak a közös adatait tartalmazza. Az összegző leírás részletező leírásokkal egészül ki, amelyek a gyűjteménybe tartozó egyes dokumentumoknak a saját adatait tartalmazzák. Az összegző és a részletező leírások (tételek) között az adatbázison belül kell a megfelelő kapcsolatot biztosítani.

Foglalkozik a dokumentumot leíró adatok forrásával (belső és külső források), az adatok megadásának nyelvével és írásrendszerével, valamint az adatok írásmódjával.

A *rendelkező rész*, megadja a metaadatok körébe tartozó adatok forrására, megválasztására, megadá-

suk (leírásuk) módjára vonatkozó szabályokat és számos (de nem elegendő) példát tartalmaz. A példák közül illusztrációképpen közlünk néhányat:

Főcím

Az utolsó budai basa

(egyrészes eseti dokumentum főcíme)

Isten áldja a tisztas ipart! 12., A gyékényfonó, csipkeverő

(többrészes eseti dokumentum főcíme)

Gondolat, jel

(időszaki (folytatódó) dokumentum főcíme)

Gyűjteményes mű főcíme

Weber operáiból (válogatás)

(egy zeneszerző gyűjteményes művei)

Heana Cotrubas operafelvételeiből (válogatás)

(egy énekes gyűjteményes felvételei)

Gyűjteményes mű főcíme és alcíme

Főcím: Muzsikáló délután

Alcím: válogatás Hummel, Smetana, Monteverdi, Wagner, Goldmark és más szerzők műveiből

Főcím: Verkli

Alcím: Kedvenc slágereink a kuplétól az operettig

Fiktív cím

Szécsi Pálra emlékezik vissza nővére

Szécsi Kati

(egyedi fiktív cím)

Parlamenti választás 1998

(összefoglaló fiktív cím)

Illyés Gyula anyagai

(fiktív sorozati cím)

Generikus (általános kifejezést tartalmazó) főcím

Hírpercek

Hírek, közlekedés, időjárás

Krónika

A főcím a szerző, a közreadó vagy az előadó neve

Sebestyén Márta

Haydn

A főcím betűszó, mozaikszó vagy rövidítés

TS

A létrehozó neve a főcím része, azzal egy nyelvtani szerkezetet alkot

Balogh József zongorázik

Zenegér Huzella Péterrel

Benedek Elek meséi

Összetett főcím

Magyarországi néptáncok 4., Rábaközi táncok

Kötelező alcím (egyéb címadat)

Főcím:

Unser Bildschirm

Hrvatska kronika

Macskabolt

Mi a titka?

Tenyerén hordott az élet

MM

MMM

Alcím:

Német magazin

Horvát magazin

Tordon Ákos mesejátéka

Franco Corelli operaénekes művészete

Meixner Mihány műsora

Márk Tivadar jelmeztervező

Magyar millennium

Mi? Mennyi? Mennyiért?

A szabályzattervezet rendelkező része foglalkozik a létrehozó(k)ra vonatkozó adatok leírásának szabályaival. Ezek közül is megadunk néhány példát.

Főcím: A csipkék királynője
 Alcím: 100 éves a halasi csipke
 Létrehozó: Matula Ágnes
 Funkció megnevezése: rendező

Főcím: Magnificat
 Létrehozó: Vasadi Péter
 Funkció megnevezése: zeneszerző

Főcím: Ómolnár Miklós beszélgetése Csákányi Eszterrel
 Létrehozó: Ómolnár Miklós
 Funkció megnevezése: riporter
 Létrehozó: Csákányi Eszter
 Funkció: riportalany

Főcím: Csak álmaim őrzik a szárnyak helyét
 Alcím: Albert Zsuzsa versei
 Létrehozó: Albert Zsuzsa
 Funkció: szerző
 Szerkesztő: Kulcsár Katalin

Főcím:
 Szigetközi percek
 Létrehozó: Helényi Tamás
 Funkció: operatőr, rendező

Témaként kell megadni a dokumentum tartalmát leíró tárgyszavakat (kulcsszavakat) és/vagy osztályozási jelzeteket.

Főcím: Családi gazdálkodás keretében folytatott ebtenyésztés Szentes környékén
 Téma: farmergazdaság, kutyatenyésztés, Szentesi kistérség,
 Főcím: Helyi választás Katymáron
 Téma: önkormányzati választás, Katymár (Szolnok megye)
 Főcím: Király Béla tábornok és professzor
 Téma: Király Béla (1928-), 1956-os forradalom, életinterjú
 Főcím: Az Ember tragédiájáról készült illusztrációk

Téma: Madách Imre (1823-1864). Az ember tragédiája, illusztráció

Főcím: Dankó Pista legszebb nótái és szövegei
 Téma: cigányzene, dalszöveg

Tartalmi leírásként viszont a dokumentum tartalmának szabad szöveges leírását, összefoglalását (kivonatát) kell megadni tömör megfogalmazásban. Ha a dokumentumnak van tartalomjegyzéke, úgy ezt is meg lehet adni.

Főcím: Mattis Teutsch János (1884-1960)
 Tartalmi leírás: Mattis Teutsch János, az erdélyi, brassói születésű festő a XX. század tízes, húszas éveiben különös, fantasztikus lélekfaival, lélekvirágaival szinte berobban a nemzetközi avantgarde élvonalába. Kiállít Európa nagyvárosaiban, az expresszionizmus úttörő mesterei közé sorolják.

A további előírások a **kiadóra**, a **közreműködőkre** vonatkozó adatok leírási szabályait tartalmazzák.

Főcím: Esti Kornél csodálatos utazása
 Létrehozó: Pacskovszky József
 Funkció: rendező
 Közreműködők: Máté Gábor
 Erdélyi Mátyás
 Igó Éva
 Németh Gabriella
 Funkció: szereplő

Példák a **dátumra** vonatkozó adatok leírására.

Az első rész előállítási éve: 1999

Az utolsó rész előállítási éve: 2000

Az első részegység közvetítésének éve: 1982

Az utolsó részegység közvetítésének éve: 1999

Az előállítás dátuma: 1999

A közvetítés dátuma: 2003-11-26

Az eredeti, első sugárzás ideje helyszíni közvetítés alkalmából: 2001-12-13

Az ismétlés ideje (az archívumban ezt az adást szolgáltatják köteles példányként): 2002-06-06

Az audiovizuális dokumentum **típusának** megnevezése. A tervezet kiemeli egy dokumentumtípus tézaurusz használatának fontosságát. A típus többek között lehet:

játékfilm
 élő adás
 életinterjú
 ismeretterjesztő műsor
 cigányzene

Példák a **formátummal**, a **működési követelmények** megadásával, a **méretekkel** és **egyéb jellemzőkkel** kapcsolatos adatokra:

Hanganyag/mpeg2
 Hanganyag/mpeg4
 Video/mpeg1
 Video/mpeg4

25 min.

4 min., 47 sec.

kezdési idő: 00:24:01

befejezési idő: 00:25:31

ff. (fekete-fehér)

hg. (hangos)

sztereo

mono

1.5 Mbps; hg; ff; 296 Mb

További előírások szabályozzák azt, hogy hogyan kell megadni a forrásdokumentum adatait, ha a dokumentum részben vagy egészben valamely más dokumentum (mű) alapján készült, a dokumentum nyelvét, a vele kapcsolatban álló más dokumentum adatait, a tér-idő vonatkozást, valamint a jogokra vonatkozó közléseket.

Végül ajánlásokat dolgoztunk ki (külföldi példák felhasználásával) a **NAVA adatbázis egységes kereső-képernyőjére és a találatok megjelenítésére:**

NAVA: KERESŐ ŪRLAP

A NAVA online katalógusa audiovizuális műsor adatait tartalmazza.

Adja meg keresőkérdését az ablakok valamelyikében vagy több ablakban

Cím:

Tárgyszó:

Személynév:

Testületi név:

Dokumentumtípus:

Év:

vagy évek tól ig

Találatok megjelenítése tétel oldalanként

Az ablakocskáknál felvillanó magyarázatok:

Cím: Keresés a teljes cím vagy a cím bármely szava szerint

Tárgyszó: Keresés a tárgyszó indexben

Személynév: Keresés rendezők, szereplők, producerek, szerzők stb. neve szerint

Testületi név: Keresés rádió és tv adók, kiadók, szponzorok, produkciós cégek stb. neve szerint.

Dokumentumtípus: videó, audió, könyv, cikk

Év: A keresés szűkítése a megadott évre

vagy évek -tól -ig: A keresés szűkítése az adott évhatárok közötti időre

Találatok megjelenítése ablakocskában legördülő menü: 10, 20, 30, 50 számokkal

Javaslat a találatok rövid megjelenítésére

NAVA:
A KERESÉS EREDMÉNYE RÖVID FORMÁBAN

Tíz találat a 12-ből

következők»

Cím (kattintson a részletes megjelenítésre)	Év	Közreműködők	Kivonat
> Főcím (a részek száma, ha többrészes a dokumentum) (Típus zárójelben)	A közzététel éve	Személynév (funkció) Személynév (funkció)	Tartalmi leírásból 3 sor három ponttal lezárva ...
Sorozat: Sorozatcím		Testületi név (funkció)	

Javaslat a találatok részletes megjelenítésére:

NAVA: RÉSZLETES ADATOK

FŐCÍM: alcím

Sorozatcím

Tartalmi leírás teljes szövege (ha többrészes a dokumentum, minden egyes rész tartalmi leírása, folyamatosan)

A részek címe:

Az egyes részek címe, ha a dokumentum többrészes

Nyelv: kód(ok) feloldva

Formátum: minden adat

Kiadó(k):

Közreműködők: Először a létrehozó(k) (funkció), utána a közreműködő(k) (funkció)

A sugárzás időpontja:

Jogok:

Kapcsolat:

Azonosító:

Hozzáférés:

Jegyzetek

- ANSI/NISO Z39.85-2001 The Dublin core metadata element set : an American national standard, developed by the National Information Standards Organization : approved September 10, 2001 by the American National Standards Institute. – Bethesda, Maryland : NISO, 2001. – VIII, 6 p.
- Dublin Core Qualifiers
<http://dublincore.org/documents/>
- HUNMARC. A bibliográfiai rekordok adatcsere formátuma. KSZ/4-2002.